

BARBARA BIELASZKA-PODGÓRNY

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

WARTOŚĆ BADAWCZA ARCHIWALIÓW WYDZIAŁU DO SPRAW WYZNAŃ URZĘDU WOJEWÓDZKIEGO W TARNOWIE JAKO ŹRÓDŁA DO DZIEJÓW APARATU WYZNANIOWEGO PRL

Celem niniejszego artykułu jest omówienie pozostałości aktowej powstałej w wyniku działalności Wydziału do spraw Wyznań (WdsW) Urzędu Wojewódzkiego w Tarnowie oraz ukazanie wartości badawczej akt wydziału jako źródła do badań nad polityką wyznaniową realizowaną w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (PRL) na szczeblu wojewódzkim. Organizacja i funkcjonowanie polityki wyznaniowej w tarnowskim WdsW nie były dotąd przedmiotem badań naukowych.

Podstawę źródłową niniejszego opracowania stanowią archiwalia wytworzone i zgromadzone w czasie funkcjonowania WdsW Urzędu Wojewódzkiego w Tarnowie. Wykorzystano również wszelkie dostępne materiały archiwalne wytworzone przez inne wydziały tarnowskiego urzędu wojewódzkiego oraz akty prawne, zwłaszcza zarządzenia wojewody tarnowskiego, mające istotne znaczenie dla omawianej problematyki.

Działalność państwowej administracji wyznaniowej w okresie Polski „ludowej” od dłuższego czasu jest poddawana refleksji naukowej. W tym kontekście szczególne zainteresowanie badaczy budzi działalność Urzędu do spraw Wyznań (UdsW) oraz jego terenowych struktur – referatów do spraw wyznań i wydziałów do spraw wyznań¹.

¹ Zob. H. Misztal, A. Mezglewski, *Zarys kompetencji, styl działania i cele Urzędu ds. Wyznań* [w:] *Prawo i polityka wyznaniowa w Polsce Ludowej. Materiały II Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego* (Kazimierz Dolny, 26–28 października 2004), red. A. Mezglewski, P. Stanisławski, M. Ordon, Lublin 2005, s. 33–70; R. Łatka, *Krakowskie struktury aparatu państwowego PRL zajmujące się Kościołem katolickim*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2012, nr 36, s. 159–164; *idem*, *Polityka władz PRL wobec Kościoła katolickiego w województwie krakowskim w latach 1980–1989*, Kraków 2016; A. Nowakowski, *Administracja spraw wyznaniowych w powojennej Polsce*, „Kościół i Prawo” 1998, t. 13, s. 27–39; R. Włodkowski, *Powstanie i organizacja referatów ds. wyznań w prezydiach rad narodowych województwa szczecińskiego w latach 1950–1959* [w:] *Spółczesność, państwo, Kościół (1945–2000). Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej, Szczecin, 15–16 VI 2000 r.*, red. A. Kawecki, K. Kowalczyk, A. Kubaj, Szczecin 2000, s. 82–87;

Urząd do spraw Wyznań utworzono na mocy ustawy z dnia 19 kwietnia 1950 r. o zmianie organizacji naczelných władz państwowych w zakresie gospodarki komunalnej i administracji publicznej². Do głównych zadań nowo powstałego urzędu, podlegającego Prezesowi Rady Ministrów, należały „sprawy stosunku Państwa do wyznań”³, w tym m.in.: koordynowanie polityki wyznaniowej, nadzór nad przestrzeganiem przepisów przez Kościoły i związki wyznaniowe oraz kontrola ich działalności⁴. Szczegółowa analiza archiwaliów wytworzonych i zgromadzonych w czasie funkcjonowania UdsW umożliwia przedstawienie znacznie szerszego katalogu zadań realizowanych przez ten organ, który wykracza poza zakres formalny wyszczególniony w statutach i regulaminach organizacyjnych. Przede wszystkim pozwala m.in. na ukazanie faktycznego zakresu działalności i rzeczywistego sposobu realizacji zadań przez UdsW⁵.

Terenowymi strukturami administracji państwowej UdsW były referaty do spraw wyznań, działające do 1955 r. w prezydiach powiatowych rad narodowych, oraz wydziały do spraw wyznań, działające od 1955 r. w prezydiach wojewódzkich rad narodowych⁶. W latach 1975–1989 na szczeblu wojewódzkim działały wydziały do spraw wyznań, funkcjonujące w strukturach urzędów wojewódzkich.

Wydział do spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Tarnowie rozpoczął działalność w roku 1975⁷. Zasięgiem działania obejmował obszar województwa tarnowskiego, które powstało w wyniku reformy, wprowadzającej dwustopniowy podział administracyjny państwa⁸. Nowo powstałe województwo zajmowało 4151 km² powierzchni⁹ i było jednym z najmniejszych w kraju; plasowało się pod względem zajmowanego obszaru na 43. miejscu¹⁰. W jego skład wchodziło wówczas dziewięć większych miast: Tarnów,

R. Szczęch, *Między jawnym a tajnym. Współpraca pionów wyznaniowych administracji państwowej i aparatu bezpieczeństwa na terenie Polski południowej w celu skutecznego działania przeciwko duchowieństwu w latach 40. i 50. XX wieku* [w:] *Kościół katolicki w czasach komunistycznej dyktatury. Między bohaterstwem a agenturą* Studia i materiały, t. 3, red. J. Szczepaniak, M. Lasota, Kraków 2010, s. 119–140; Ł. Marek, „Kler to nasz wróg”. *Polityka władz państwowych wobec Kościoła katolickiego na terenie województwa katowickiego w latach 1956–1970*, Katowice 2009; A. Szymański, *Działalność Wydziału do Spraw Wyznań w Opolu w latach 1958–1989 w świetle dokumentów Archiwum Państwowego w Opolu*, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2012, t. 4, s. 51–66; L. Fiejdasz, *Stosowanie prawa przez Wydział do Spraw Wyznań w Rzeszowie wobec duchownych Kościoła katolickiego w latach 1950–1973*, Lublin 2012.

² DzU z 1950 r. Nr 19, poz. 156.

³ *Ibidem*, art. 4.1, pkt 2.

⁴ Szczegółowy zakres kompetencji tego urzędu określono w tymczasowym statucie organizacyjnym, wydanym w tym samym roku (Uchwała Rady Ministrów z dnia 27 maja 1950 r. w sprawie tymczasowego statutu Urzędu do Spraw Wyznań, „Monitor Polski” 1950, nr 78, poz. 905).

⁵ Szerzej na ten temat zob. H. Misztal, A. Mezglewski, *Zarys kompetencji, styl działania...*, s. 33–70. Podobną uwagę należy odnieść do działalności terenowych struktur UdSW.

⁶ L. Fiejdasz, *Opór społeczeństwa Rzeszowszczyzny wobec działań Wydziału do Spraw Wyznań*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2010, t. 13, s. 118.

⁷ Archiwum Narodowe w Krakowie Oddział w Tarnowie (dalej: ANT), Urząd Wojewódzki w Tarnowie (dalej: UWT), 33/354/2725, Zarządzenie nr 2/75 Wojewody Tarnowskiego z dnia 4 czerwca 1975 r. w sprawie ustalenia tymczasowego zakresu działania i organizacji wewnętrznej Urzędu Wojewódzkiego, k. 5–9.

⁸ Ustawa z dnia 28 maja 1975 r. o dwustopniowym podziale administracyjnym Państwa oraz o zmianie ustawy o radach narodowych, DzU z 1975 r. Nr 16, poz. 91.

⁹ *Rocznik Statystyczny Województw 1976*, „Statystyka Polski” 1976, nr 82, tabl. 1, *Podział administracyjny kraju w 1975 r.*, s. 1.

¹⁰ J. Warszyńska, *Słowo wstępne* [w:] *Województwo tarnowskie. Monografia*, red. J. Warszyńska, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1988, s. 7.

Bochnia, Brzesko, Dąbrowa Tarnowska, Dębica, Pilzno, Radomyśl Wielki, Tuchów, Żabno¹¹. Miastem wojewódzkim był Tarnów, w którym mieściła się też siedziba diecezji tarnowskiej. Jej obszar zajmował terytorium o powierzchni 9500 km². Diecezja tarnowska obejmowała całe województwo tarnowskie, znaczną część województw nowosądeckiego i rzeszowskiego oraz po kilka parafii należących do województw krośnieńskiego, tarnobrzeskiego i krakowskiego¹². Funkcję ordynariusza diecezji tarnowskiej w latach 1962–1990 pełnił Jerzy Ablewicz, mianowany 26 lutego 1962 r. przez papieża Jana XXIII biskupem tarnowskim¹³. W województwie tarnowskim działały dwa wyższe seminaria duchowne: Wyższe Seminarium Duchowne w Tarnowie prowadzone przez diecezję tarnowską oraz Wyższe Seminarium Duchowne Redemptorystów w Tuchowie.

Z chwilą utworzenia województwa tarnowskiego powołano urząd wojewódzki, który podlegał wojewodzie. Przy pomocy wojewody wykonywał powierzone mu zadania jako organ administracji państwowej w województwie¹⁴.

Pierwszy statut organizacyjny urzędu wojewódzkiego, wprowadzony Zarządzeniem nr 28/75 Wojewody Tarnowskiego z dnia 28 lipca 1975 r., przewidywał istnienie 19 wydziałów, wśród których znajdował się WdSW¹⁵. Do jego formalnych zadań należało prowadzenie spraw z zakresu stosunków między państwem a Kościołem i innymi związkami wyznaniowymi, w szczególności dotyczących: 1. wykonania przepisów o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych; 2. nadzoru nad prawidłowym wykonaniem przepisów w zakresie ochrony wolności sumienia i wyznania; 3. nadzoru nad przestrzeganiem przepisów obowiązującego prawa przez kurie diecezjalne, parafie, pozostałe placówki organizacyjne, Kościoły i inne związki wyznaniowe oraz przez zakony; 4. nadzoru we współdziałaniu z kuratorium oświaty i wychowania nad seminariami i szkołami duchownymi; 5. planów budownictwa kościelnego i sakralnego; 6. upaństwowienia niektórych nieruchomości kościelnych, a zwłaszcza spraw wynikają-

¹¹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 maja 1975 r. w sprawie określenia miast oraz gmin wchodzących w skład województw, DzU z 1975 r. Nr 17, poz. 92, § 43, pkt 1. Szczegółowy wykaz miast i gmin oraz sołectw w województwie tarnowskim zawiera Załącznik do Obwieszczenia Wojewody Tarnowskiego z dnia 19 sierpnia 1976 r. w sprawie aktualnego wykazu jednostek organizacyjnych oraz sołectw w województwie tarnowskim. Stan na dzień 1 lipca 1976 r., Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej (dalej: DzUrz WRN) w Tarnowie, 28 VIII 1976 r., nr 7, poz. 3.

¹² *Schematyzm Diecezji Tarnowskiej 1983*, red. J. Rzepa, Kraków [b.r.w.], s. 32. Dzieje diecezji tarnowskiej na przestrzeni jej dwusetnej historii wyczerpująco przedstawił Bolesław Kumor w monografii *Diecezja tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji 1786–1985*, Kraków 1985. Zob. także: K. Talarek, *Diecezja tarnowska w latach 1945–1970. Problemy personalno-organizacyjne*, Tarnów 2012; M. Łabuz, *Historiografia diecezji tarnowskiej. Stan badań* [w:] *Dzieje diecezji tarnowskiej*, t. 2: *Institucje i wydarzenia*, red. A. Gąsior, J. Królikowski, Tarnów 2012, s. 69–82.

¹³ B. Kumor, *Diecezja tarnowska...*, s. 295–296; K. Talarek, *Diecezja tarnowska ...*, s. 39–46. Zob. także S. Tokarski, *Materiały dotyczące życia i posługi arcybiskupa Jerzego Ablewicza w zasobach Archiwum Diecezjalnego w Tarnowie* [w:] *Dzieje diecezji tarnowskiej*, t. 5: *Miłośnik Kościoła Bożego arcybiskup Jerzy Ablewicz*, red. J. Królikowski, L. Rojowski, Tarnów 2016, s. 245–291.

¹⁴ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 maja 1975 r. w sprawie zasad organizacji urzędów terenowych organów administracji państwowej, DzU z 1975 r. Nr 17, poz. 93, § 1, pkt 1.

¹⁵ Zarządzenie nr 28/75 Wojewody Tarnowskiego z dnia 28 lipca 1975 r. w sprawie statutu organizacyjnego Urzędu Wojewódzkiego w Tarnowie (dalej: Zarządzenie nr 28/75 Wojewody Tarnowskiego), DzUrz WRN z dnia 15 sierpnia 1975 r., nr 1, poz. 1 z późn. zm. Organizację urzędu wojewódzkiego, w tym podział na wydziały i oddziały, określono w załączniku do niniejszego zarządzenia.

cych z przejęcia przez państwo dóbr martwej ręki, poręczenia proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzenia Funduszu Kościelnego; 7. cmentarzy wyznaniowych i grzebania zmarłych; 8. nadzoru nad działalnością gospodarczą o celach religijnych, prowadzoną przez osoby prawne niebędące jednostkami użyteczności publicznej; 9. udzielania pomocy w rozwijaniu społecznie użytecznych inicjatyw duchowieństwa¹⁶. Podczas znakowania akt wydział stosował symbol literowy Wz.

Decyzja o likwidacji WdsW zapadła w drugiej połowie 1989 r. Na mocy zarządzenia wojewody tarnowskiego z grudnia 1989 r. realizację spraw z zakresu wyznań przekazał Wydziałowi Organizacyjno-Prawnemu, Kadr i Kontroli¹⁷. Na podstawie kolejnego zarządzenia wojewody tarnowskiego, z maja 1990 r., prowadzenie spraw z zakresu stosunków między państwem a Kościołem katolickim oraz innymi Kościołami i związkami wyznaniowymi przeniesiono do Wydziału Spraw Obywatelskich¹⁸. Zasób aktowy powstały w wyniku wieloaspektowej działalności WdsW stanowi obecnie cenne źródło historyczne.

W latach 1999–2009 archiwalia WdsW przekazano do Archiwum Państwowego w Krakowie Oddział w Tarnowie (od 2012 r. Archiwum Narodowe¹⁹). Stanowią obecnie część zespołu „Urząd Wojewódzki w Tarnowie”, oznaczonego numerem 354. Niniejszy zespół, znajdujący się w zasobie tarnowskiego oddziału Archiwum Narodowego w Krakowie (ANT), obejmuje 4508 jednostek archiwalnych (j.a.) z lat [1945] 1975–1998.

Akta wydziału przechowywane w zasobie ANT przekraczają liczbę 1500 j.a. W grudniu 1999 r. tarnowski Oddział Archiwum Państwowego w Krakowie przejął z Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie Placówka Zamiejscowa w Tarnowie materiały archiwalne WdsW liczące 1017 j.a. z lat [1945] 1975–1990, w tym akta stowarzyszeń wytworzone i zgromadzone przez Wydział Spraw Wewnętrznych oraz Wydział Społeczno-Administracyjny Urzędu Wojewódzkiego²⁰ obejmujące 157 j.a. Rozmiar wszystkich przejętych wówczas materiałów archiwalnych wyniósł 5 metrów

¹⁶ Załącznik nr 3 do Zarządzenia nr 28/75 Wojewody Tarnowskiego.

¹⁷ Zarządzenie nr 22/89 Wojewody Tarnowskiego z dnia 18 grudnia 1989 r. w sprawie zmiany statutu Urzędu Wojewódzkiego, DzUz Województwa Tarnowskiego z dnia 19 grudnia 1989 r., nr 15, poz. 186, § 1, pkt 1 oraz pkt 4. Por. ANT, UWT, 33/354/2646, § 6, pkt 2 Statutu Urzędu Wojewódzkiego w Tarnowie z 1988 r., Załącznik do Zarządzenia nr 11/88 Wojewody Tarnowskiego z dnia 18 sierpnia 1988 r. w sprawie ustalenia statutu Urzędu Wojewódzkiego w Tarnowie (dalej: Załącznik do Zarządzenia nr 11/88 Wojewody Tarnowskiego), k. 235–237.

¹⁸ ANT, UWT, 33/354/2649, § 19, pkt 10 Załącznika do Zarządzenia nr 16/90 Wojewody Tarnowskiego z dnia 28 maja 1990 r. w sprawie Statutu Urzędu Wojewódzkiego w Tarnowie, k. 27.

¹⁹ Archiwum Państwowe w Krakowie przekształcono w Archiwum Narodowe w Krakowie 29 XII 2012 r. na podstawie Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 5 grudnia 2012 r. w sprawie zmiany nazwy oraz określenia zakresu działania Archiwum Państwowego w Krakowie, DzU z 2012 r., poz. 1410.

²⁰ Prowadzenie spraw z zakresu ładu oraz porządku stowarzyszeń i zgromadzeń początkowo należało do kompetencji Wydziału Spraw Wewnętrznych Urzędu Wojewódzkiego w Tarnowie. Zob. Załącznik nr 3 do Zarządzenia nr 28/75 Wojewody Tarnowskiego. Od 1980 r. realizację spraw w tym obszarze powierzono Wydziałowi Społeczno-Administracyjnemu. Zob. Załącznik nr 4 do Zarządzenia nr 43/79 Wojewody Tarnowskiego z dnia 31 grudnia 1979 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Urzędu Wojewódzkiego w Tarnowie, DzUz WRN w Tarnowie, 7 I 1980 r., nr 1, poz. 1 z późn. zm.; Załącznik do Zarządzenia nr 33/84 Wojewody Tarnowskiego z dnia 14 czerwca 1984 r. w sprawie ustalenia regulaminu organizacyjnego Urzędu Wojewódzkiego w Tarnowie, DzUz Województwa Tarnowskiego, 29 VI 1984, nr 2, poz. 2 z późn. zm.; ANT, UWT, 33/354/2646, Załącznik do Zarządzenia nr 11/88 Wojewody Tarnowskiego, k. 259–261.

bieżących (m.b.)²¹. Archiwum Państwowe w Krakowie Oddział w Tarnowie przejęło kolejne akta WdsW w styczniu 2000 r. Były to akta z lat [1960] 1975–1989, w liczbie 480 j.a. (2,50 m.b.)²². Przejęcie ostatniej partii materiałów archiwalnych wydziału przez tarnowski Oddział Archiwum Państwowego w Krakowie nastąpiło w czerwcu 2009 r., kiedy przejęto akta z lat [1950] 1975–1990 liczące 211 j.a. (1,10 m.b.)²³.

Podstawową pomoc ewidencyjną stanowią spisy zdawczo-odbiorcze oraz inwentarz w wersji papierowej, który jest wydrukiem inwentarza opracowanego w wersji elektronicznej w bazie danych Inwentarze Zespołów Archiwalnych (IZA). Opisy materiałów archiwalnych należących do zespołu „Urząd Wojewódzki w Tarnowie”, w tym akta WdsW, opublikowano w serwisie „Szukaj w Archiwach” i są dostępne online²⁴.

Oprócz tego niewielka część akt wydziału, 44 j.a., znajduje się w Archiwum Zakładowym Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie Delegatura w Tarnowie. Aktualnie trwają przygotowania do przekazania tych akt do tarnowskiego Oddziału Archiwum Narodowego w Krakowie²⁵.

W niniejszym artykule omówiono zarówno archiwalia znajdujące się w zasobie tarnowskiego Oddziału Archiwum Narodowego w Krakowie, jak i przechowywane w zasobie Archiwum Zakładowym Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie Delegatura w Tarnowie. Całość zasobu aktowego WdsW podzielono na grupy tematyczne, wyszczególnione w tekście²⁶. Poszczególne grupy archiwaliów zaprezentowano w kolejności wynikającej z ich objętości. Wyjątek stanowią akta administracyjne omówione w pierwszej kolejności z uwagi na ich znaczenie dla poznania organizacji i działalności tarnowskiego WdsW. Obszerność opisów poszczególnych grup archiwaliów z jednej strony wynika z ich zróżnicowanej objętości – w skład niektórych grup

²¹ ANT, [Teczka zespołu „Urząd Wojewódzki w Tarnowie”], b. sygn., Pismo Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie Placówka Zamiejscowa w Tarnowie z dnia 1 grudnia 1999 r. do Archiwum Państwowego w Krakowie Oddział w Tarnowie w sprawie przekazania materiałów archiwalnych Wydziału do Spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Tarnowie. Znak: ON/IX/V/0822/1/99, b.p.

²² Pismo Archiwum Państwowego w Krakowie Oddział w Tarnowie z dnia 2 lutego 2000 r. do Małopolskiego Urzędu w Wojewódzkiego w Krakowie Placówka Zamiejscowa w Tarnowie w sprawie potwierdzenia przejęcia materiałów archiwalnych Wydziału do Spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Tarnowie. Znak: 51–6/2000, *ibidem*.

²³ Pismo Archiwum Państwowego w Krakowie Oddział w Tarnowie z dnia 15 czerwca 2009 r. do Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie Oddział Zamiejscowy w Tarnowie w sprawie potwierdzenia przejęcia materiałów archiwalnych Wydziału do Spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Tarnowie. Znak: NT 51–16/09, *ibidem*.

²⁴ Zob. <https://szukajwarchiwach.pl/>, dostęp: 14 VIII 2018 r. W serwisie nie zamieszczono kopii cyfrowych materiałów archiwalnych należących do omawianego zespołu.

²⁵ Stan na 1 VIII 2018 r. Informację na temat prac prowadzonych nad przygotowaniem archiwaliów WdsW do przekazania do tarnowskiego Oddziału Archiwum Narodowego w Krakowie uzyskano od kierownika Archiwum Zakładowego Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie.

²⁶ Zespół „Urząd Wojewódzki w Tarnowie” (w zasobie ANT) nie został opracowany zgodnie z założeniami metodyki archiwalnej, a tym samym nie podzielono go na podzespoły, serie, podserie i klasy. W związku z tym w niniejszym artykule w odniesieniu do poszczególnych grup materiałów archiwalnych stosowano przede wszystkim termin „grupa akt”. Na temat metodyki opracowania zespołów archiwalnych zob. H. Robótka, *Opracowanie i opis archiwaliów. Podręcznik akademicki*, Toruń 2010, s. 17–149; W. Kwiatkowska, *Tradycyjny model opracowania zasobu archiwalnego i jego znaczenie w dobie współczesnej*, „Archiwa – Kancelarie – Zbiory” 2010, nr 1(3), s. 107–129; *eadem*, *Metodyka opracowania zasobu archiwalnego ze szczególnym uwzględnieniem akt spraw*, Toruń 2016; *Metodyka pracy archiwalnej*, red. S. Nawrocki, S. Sierpowski, wyd. 5, Poznań 2004, s. 70–180.

akt wchodzi kilkaset jednostek (np. archiwalia dotyczące budownictwa sakralnego i kościelnego), w innych przypadkach tworzy je kilka, często szczupłych objętościowo jednostek (np. akta dotyczące służby wojskowej alumnów), z drugiej zaś strony ograniczone ramy artykułu nie pozwalają na szczegółowe omówienie każdej z wyszczególnionych grup archiwaliów. Ze względu na znaczną objętość zasobu aktowego wydziału wybór przytoczonych sygnatur w obrębie omawianych grup materiałów archiwalnych ma charakter selektywny.

Postać fizyczna archiwaliów WdsW jest bardzo zróżnicowana. W większości jest to dokumentacja aktowa, najczęściej w postaci luźnej, wykonana przeważnie piśmem maszynowym, rzadziej odręcznym. Oprócz dokumentacji aktowej w zasobie wydziału znajduje się także duża grupa dokumentacji nieaktowej, na którą składa się dokumentacja techniczna oraz, w mniejszej liczbie, dokumentacja geodezyjno-kartograficzna i fotograficzna. Ponadto w aktach wydziału są materiały ulotne, przede wszystkim w postaci zaproszeń, kalendarzy, plakatów i broszur, a także wycinki prasowe i egzemplarze czasopism.

Przeważająca część jednostek archiwalnych ma oryginalne obwoluty. Pozostałość aktowa WdsW to archiwalia sporządzone niemal w całości w języku polskim. Wyjątek stanowią nieliczne materiały ulotne w języku rosyjskim (kalendarz cerkiewny, zaproszenie), zachowane w jednostce dotyczącej Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego.

Z zasobu aktowego WdsW w pierwszej kolejności należy wymienić akta administracyjne, które stanowią cenne źródło do poznania działalności wydziału. Dokumentują one zarówno organizację, strukturę oraz działalność WdsW, jak i politykę wyznaniową realizowaną przez władze na szczeblu wojewódzkim. Prezentowana grupa akt dotycząca spraw ogólnorganizacyjnych pozwala także na poznanie stanowisk pracy w wydziale oraz, w pewnym stopniu, na ustalenie obsady personalnej i poziomu wykształcenia poszczególnych pracowników. Wymieniona grupa akt obejmuje przede wszystkim jednostki o tytułach: *Sprawy warszawskie*, *Sprawy ogólne*, *Sprawy organizacyjne*, *Akta normatywne*, *Pisma i zarządzenia wojewody*, *Pisma ministerialne*²⁷. Składają się na nie m.in. sprawozdania, informacje, wykazy, zestawienia i analizy dotyczące sytuacji wyznaniowej na terenie województwa tarnowskiego, a także działalności samego wydziału. Dokumenty te najczęściej opracowano na polecenie UdsW, a następnie do niego przesłano. Jest to jeden z najbardziej reprezentatywnych typów dokumentacji zewnętrznej²⁸ wytwarzanej przez wydział w czasie jego funkcjonowania. Dla

²⁷ Zob. Archiwum Zakładowe Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie Delegatura w Tarnowie (dalej: AZ MUW Tar), Urząd Wojewódzki w Tarnowie (dalej: UWT), 640–642; AZ MUW Tar, UWT, 663–664; AZ MUW Tar, UWT, 669; AZ MUW Tar, UWT, 673; AZ MUW Tar, UWT, 677; ANT, UWT, 33/354/3765–3768; ANT, UWT, 33/354/3770–3774; ANT, UWT, 33/354/3777–3784; ANT, UWT, 33/354/3787.

²⁸ Przez pojęcie dokumentacji zewnętrznej rozumiemy zarówno dokumentację wysyłaną na zewnątrz, jak i przychodzącą z zewnątrz. Odmiennym typem dokumentacji wytwarzanej przez wydział jest dokumentacja wewnętrzna, której przykładem są plany pracy wydziału. Na temat współczesnej dokumentacji urzędowej zob. R. Degen, *Dokumentacja i jej podział* [w:] *Współczesna dokumentacja urzędowa*, red. H. Robótka, Toruń 2011, s. 11–33. Zob. także: *Record lifecycle* [w:] *Encyclopedia of Archival Science*, red. L. Duranti, P.C. Franks, Lanham–Boulder–New York–London 2015, s. 342–346.

przykładu warto wymienić: sprawozdanie o sytuacji wyznaniowej i działalności WdsW²⁹, informacje opracowane na polecenie UdsW dotyczące m.in. działalności i organizacji punktów katechetycznych³⁰, stosunków między władzami administracyjnymi i kościelnymi w województwie tarnowskim³¹, budownictwa sakralnego na terenie województwa tarnowskiego³². W aktach zachowały się także: dokumentacja z analizy przebiegu głosowania duchowieństwa w województwie tarnowskim w wyborach do Sejmu PRL i wojewódzkich rad narodowych z 23 marca 1980 r. (w tym wykaz księży niegłosujących w wyborach)³³, zestawienie rozmów z biskupem tarnowskim Jerzym Ablewiczem³⁴, zestawienie zmian dokonanych przez Kurię Diecezjalną w Tarnowie na stanowiskach proboszczów parafii (w tym liczba erygowanych parafii oraz liczba nominacji na stanowiska proboszczów)³⁵ i wykaz alumnów powołanych do odbycia zasadniczej służby wojskowej³⁶.

Większość wymienionych dokumentów została opracowana przez pracowników tarnowskiego wydziału na podstawie schematów³⁷ stanowiących załączniki do pism przewodnich nadesłanych z UdsW lub wytycznych³⁸ i wzorów³⁹ zawartych w treści pism. W zasobie aktowym tarnowskiego wydziału często zachowały się jedynie pisma przewodnie otrzymane z UdsW, co utrudnia pełne odtworzenie działalności tego wydziału, również w zakresie realizacji polityki wyznaniowej. Wartość tych archiwaliów polega na tym, że rzucają światło na charakter polityki wyznaniowej realizowanej na szczeblu centralnym.

W aktach zachowały się również formularze sprawozdawcze w postaci gotowych druków opracowanych przez UdsW, które uzupełnili pracownicy tarnowskiego WdsW. W ich skład wchodzi następujące formularze sprawozdawcze przedstawiające stan na 31 grudnia 1979 r.: USW-1 (*Parafie, placówki duszpasterskie i obiekty sakralne Kościoła*

²⁹ ANT, UWT, 33/354/3771, k. 13–19.

³⁰ *Ibidem*, k. 7–9.

³¹ AZ MUW Tar, UWT, 640, b.p.

³² AZ MUW Tar, UWT, 641, b.p.

³³ Informacja na temat udziału duchowieństwa w wyborach składa się z części opisowej i tabelarycznej (ANT, UWT, 33/354/3771, k. 47–49, k. 63–71).

³⁴ ANT, UWT, 33/354/3771, k. 117–119.

³⁵ ANT, UWT, 33/354/2501, k. 51–59.

³⁶ ANT, UWT, 33/354/2581, k. 3–7.

³⁷ Na przykład: ANT, UWT, 33/354/3771, Schemat informacji na temat stanu posiadania i działalności zakonów i zgromadzeń zakonnych (męskich i żeńskich), k. 77–79; *ibidem*, Schemat sprawozdania o sytuacji wyznaniowej i działalności Wydziału do Spraw Wyznań w 1979 r., k. 3.

³⁸ Zob. np. AZ MUW Tar, UWT, 664, Pismo Ministra Kierownika UdsW do WdsW UW w Tarnowie w sprawie opracowania sprawozdania na temat sytuacji wyznaniowej i działalności wydziału, 19 XII 1978 r., b.p.; AZ MUW Tar, UWT, 673, Pismo poufne Ministra Kierownika UdsW do dyrektora WdsW UW w Tarnowie w sprawie opracowania charakterystyki i oceny wyników polityki wyznaniowej na terenie województwa ze szczególnym uwzględnieniem pracy wydziału, 13 IX 1977 r., b.p.; ANT, UWT, 33/354/3768, Pismo UdsW do WdsW UW w Tarnowie w sprawie opracowania informacji dotyczących seminariów duchownych, 28 IX 1978 r., znak: RK-830/WSD/Og./78, k. 1; ANT, UWT, 33/354/3771, Pismo V Dyrektora UdsW do WdsW UW w Tarnowie w sprawie opracowania informacji dotyczącej organizacji punktów katechetycznych na terenie województwa, 7 XII 1979 r., znak: RK-836/17/79, k. 5.

³⁹ Na przykład: ANT, UWT, 33/354/3771, Wzór zestawienia rozmów z biskupami zamieszczony w treści pisma UdsW do dyrektora WdsW UW w Tarnowie, 11 XII 1980 r., znak: RK-540/z/80, k. 113.

rzymskokatolickiego)⁴⁰, USW-2 (*Księża rzymskokatolickcy*)⁴¹, USW-3 (*Organizacje społeczne*)⁴², USW-4 (*Kaplice i kapelani w zakładach służby zdrowia*)⁴³ oraz USW-5a (*Budownictwo obiektów sakralnych*)⁴⁴.

Część składową omawianej grupy archiwaliów stanowią ponadto akta normatywne wewnętrzne, przede wszystkim w postaci zarządzeń wojewody tarnowskiego, oraz zewnętrzne, w tym zarządzenia resortowe i inne resortowe akty prawne wydawane m.in. przez instytucje zwierzchnie (zarządzenia, pisma okólne, instrukcje). W aktach znajdują się też informacje o naradach dotyczących polityki wyznaniowej, organizowanych przez UdsW dla dyrektorów WdsW (w tym programy narad, porządek dzienny narad). Zachowało się także Zarządzenie nr 1/83 Ministra-Kierownika Urzędu do spraw Wyznań z dnia 21 lutego 1983 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Urzędu do spraw Wyznań wraz z załącznikiem stanowiącym regulamin organizacyjny UdsW. Regulamin ma 31 stron i zawiera schemat organizacyjny UdsW, jego strukturę organizacyjną, ogólne zasady organizacji pracy, zakres działania zespołów i równorzędnych komórek organizacyjnych⁴⁵.

W skład akt administracyjnych wchodzi również dokumenty wewnętrzne wytwarzane przez wydział, do których, oprócz wymienionych aktów normatywnych wewnętrznych, zalicza się plany pracy wydziału, charakteryzujące istotę jego merytorycznej działalności, i wykazy pracowników oraz plany dotyczące ich samokształcenia, mające istotne znaczenie dla ustalenia obsady personalnej wydziału.

Trzon produkcji aktowej WdsW stanowią archiwalia dotyczące Kościoła rzymskokatolickiego. Znakomita większość to akta personalne duchownych (ponad 700 j.a.)⁴⁶. Jednostki zawierają również akta wcześniejsze wytworzone i zgromadzone przed 1975 r., m.in. przez Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Tarnowie. Oprócz przeważającej liczby akt księży diecezjalnych zachowały się także teczki księży zakonnych oraz duchownych kościołów nierzymskokatolickich. Omawiane jednostki zawierają m.in.: kwestionariusze dla osób duchownych piastujących stanowiska kościelne, życiorysy, zawiadomienia o zmianie miejsca zamieszkania, akty ślubowania na wierność PRL, zaświadczenia dla władz wojskowych, protokoły przesłuchania duchownych, notatki służbowe sporządzone m.in. na okoliczność rozmów przeprowadzonych z duchownymi, charakterystyki osobowe księży, karty adresowe, informacje o udziale w wyborach, wnioski nadesłane z Kurii Diecezjalnej w Tarnowie dotyczące mianowania duchownych na stanowiska proboszczów parafii, karty ewidencyjno-informacyjne.

Wartość poznawcza poszczególnych jednostek wchodzących w skład wspomnianej grupy archiwaliów nie jest jednakowa. Analiza aktowa wykazuje braki w aktach, co ma odbicie w objętości poszczególnych jednostek. W niektórych przypadkach zawierają

⁴⁰ ANT, UWT, 33/354/3771, k. 29.

⁴¹ *Ibidem*, k. 31.

⁴² *Ibidem*, k. 27.

⁴³ *Ibidem*, k. 23.

⁴⁴ *Ibidem*, k. 25.

⁴⁵ AZ MUW Tar, UWT, 641, b.p.

⁴⁶ Zob. ANT, UWT, 33/354/935-1601; ANT, UWT, 33/354/3708-3749.

one niewiele dokumentów, często w postaci formularzy (np. zawiadomienie o zmianie miejsca zamieszkania, karta ewidencyjno-adresowa), a nierzadko zdarza się, że w teczce jest tylko jeden dokument (np. zawiadomienie o zmianie miejsca zamieszkania⁴⁷). Niemniej w zasobie aktowym znajdują się jednostki zawierające znacznie większą liczbę dokumentów. Dotyczy to zwłaszcza akt wytworzonych w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych, a następnie przejętych i kontynuowanych przez WdsW⁴⁸.

Dodatkowe informacje na temat duchowieństwa rzymskokatolickiego przynoszą jednostki zawierające wykazy osób duchownych i zakonnych⁴⁹, wykazy alumnów⁵⁰, a także akta zawierające zawiadomienia o zmianie miejsca zamieszkania księży i zakonnic⁵¹. Ostatnie z wymienionych akt to niemal wyłącznie zawiadomienia przekazywane do WdsW przez poszczególne urzędy miejskie, urzędy miast i gmin oraz urzędy gmin z terenu województwa tarnowskiego. W przeważającej większości dokumentacja ma postać formularzy wypełnionych maszynowo, rzadziej odręcznie.

Kolejną, obszerną grupę akt, przekraczającą 490 j.a., tworzą archiwalia dotyczące budownictwa sakralnego i kościelnego⁵². Pozwalają one poznać politykę władz na szczeblu wojewódzkim realizowaną w tym zakresie oraz proces decyzyjny dotyczący wydawania zezwoleń. Archiwalia te stanowią również cenne źródło do historii budownictwa kościelnego i sakralnego na terenie województwa tarnowskiego, z uwzględnieniem remontów zabytkowej architektury drewnianej.

Przeważająca część akt należących do omawianej grupy dotyczy spraw budowy, rozbudowy oraz remontów kościołów, plebanii, seminariów duchownych, kaplic, figur, dzwonnicy, domów przedpogrzebowych, organistówek, domów rekolekcyjnych, budowy ogrodzeń kościołów, budowy i rozbudowy punktów katechetycznych, wymiany dachów kościołów. Na akta składają się m.in. prośby, wnioski i podania o wydanie pozwolenia na budowę. Wymienione dokumenty wносиła do WdsW szeroka grupa zainteresowanych podmiotów. Nadawcami byli m.in. proboszczowie, urzędy parafialne, Kuria Diecezjalna w Tarnowie, Kuria Metropolitalna w Krakowie, grupy wiernych i pojedyncze osoby. W pismach formułowanych przez wnioskodawców zwraca uwagę argumentacja przyta-

⁴⁷ ANT, UWT, 33/354/935.

⁴⁸ Zob. ANT, UWT, 33/354/937.

⁴⁹ Zob. ANT, UWT, 33/354/2581; ANT, UWT, 33/354/2076. Wykazy osób duchownych i zakonnych znajdują się także w innych jednostkach, m.in. w aktach zawierających korespondencję przesłaną do WdsW z poszczególnych urzędów miejskich, urzędów miast i gmin oraz urzędów gmin z terenu województwa tarnowskiego. Zob. np. ANT, UWT, 33/354/3675.

⁵⁰ Zob. ANT, UWT, 33/354/2577–2580, ANT, UWT, 33/354/2582.

⁵¹ Zob. ANT, UWT, 33/354/3679; AZ MUW Tar, UWT, 643–644. Zawiadomienia o zmianie miejsca zamieszkania znajdują się także w innych jednostkach, m.in. w aktach personalnych księży oraz w jednostkach zawierających korespondencję przesłaną do WdsW z poszczególnych urzędów miejskich, urzędów miast i gmin oraz urzędów gmin z terenu województwa tarnowskiego. Zob. np. ANT, UWT, 33/354/3637.

⁵² Zob. ANT, UWT, 33/354/2103–2477; ANT, UWT, 33/354/2482–2492; ANT, UWT, 33/354/2497; ANT, UWT, 33/354/2499; ANT, UWT, 33/354/2504–2517; ANT, UWT, 33/354/2521–2564; ANT, UWT, 33/354/2566–2567; ANT, UWT, 33/354/2569–2570; ANT, UWT, 33/354/3681–3707. Zob. także ANT, UWT, 33/354/1627. Trzy jednostki archiwalne dotyczące budownictwa kościelnego i sakralnego znajdują się w Archiwum Zakładowym Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie Delegatura w Tarnowie. Są to: AZ MUW Tar, UWT, 671; AZ MUW Tar, UWT, 667–668.

czana na rzecz podejmowanych starań. W aktach zachowały się również listy poparcia budów podpisane przez wiernych oraz korespondencja między WdsW i urzędami gmin, Wojewódzkim Biurem Planowania Przestrzennego w Tarnowie i innymi jednostkami.

Zasób aktowy obejmuje także decyzje w sprawie budownictwa sakralnego i kościelnego wydane przez wojewodę tarnowskiego⁵³ oraz wykazy i zestawienia wydanych zezwoleń⁵⁴. Odrębnie zgromadzono akta dotyczące nielegalnych budów obiektów sakralnych i kościelnych⁵⁵ (również w formie zestawień⁵⁶).

Ważnym źródłem do omawianej problematyki są ponadto plany budownictwa sakralnego i kościelnego opracowane na poszczególne lata⁵⁷, w tym wykazy ilościowe planów⁵⁸, oraz plany budownictwa sakralnego sporządzane i przesłane do WdsW przez Kurię Diecezjalną w Tarnowie⁵⁹, także pochodzące z lat sześćdziesiątych i wysłane przez tarnowską Kurię do Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie⁶⁰.

Część składową omawianej grupy archiwaliów stanowią również akta dotyczące remontów zabytkowych kościołów⁶¹, dzwonnicy⁶², plebanii⁶³, organów⁶⁴, przeniesienia zabytkowych kościołów i kaplic⁶⁵, a także decyzje dotyczące wpisania dóbr kultury do rejestru zabytków⁶⁶.

Wiodącą część materiałów archiwalnych dotyczących budownictwa kościelnego i sakralnego tworzy dokumentacja aktowa. W aktach znajduje się także pokaźna grupa dokumentacji technicznej, na którą składają się przede wszystkim projekty techniczne poszczególnych obiektów. Rysunki techniczne stanowiące przykład części rysunkowej projektu, która wraz z częścią opisową stanowi integralną część dokumentacji technicznej, wykonano na papierze światłoczułym w postaci odbitek ozalidowych. Oprócz

⁵³ Zob. ANT, UWT, 33/354/2504, k. 33–179; ANT, UWT, 33/354/2521; ANT, UWT, 33/354/3689.

⁵⁴ Zob. ANT, UWT, 33/354/2449; ANT, UWT, 33/354/2504, k. 17–27; ANT, UWT, 33/354/2486, k. 3–7; ANT, UWT, 33/354/2207, k. 1–3.

⁵⁵ Zob. ANT, UWT, 354/2164–2165; ANT, UWT, 33/354/2178; ANT, UWT, 33/354/2551.

⁵⁶ Zob. ANT, UWT, 33/354/2551, k. 1–15; ANT, UWT, 33/354/2486, k. 1.

⁵⁷ Zob. ANT, UWT, 33/354/2503; ANT, UWT, 33/354/2506–2507; ANT, UWT, 33/354/2509; ANT, UWT, 33/354/2511; ANT, UWT, 33/354/2526; ANT, UWT, 33/354/2540; ANT, UWT, 33/354/2564; ANT, UWT, 33/354/2566.

⁵⁸ Zob. ANT, UWT, 33/354/2536, k. 163.

⁵⁹ Zob. ANT, UWT, 33/354/2486, k. 15–33; ANT, UWT, 33/354/2506, k. 1–21; ANT, UWT, 33/354/2514, k. 9–13, k. 33–37; ANT, UWT, 33/354/2526, k. 1–19, k. 33–37; ANT, UWT, 33/354/2536, k. 1–19.

⁶⁰ ANT, UWT, 33/354/2487, k. 1–15, k. 77–89, k. 173–191, k. 293–311. Jednostka zawiera także akta dokumentujące sprawę nielegalnej rozbudowy budynku Kurii Diecezjalnej w Tarnowie.

⁶¹ Remont zabytkowych kościołów, m.in.: w Dąbrowie Tarnowskiej (ANT, UWT, 33/354/2153; ANT, UWT, 33/354/2157), NMP na Burku w Tarnowie (ANT, UWT, 33/354/2382), w Rzepienniku Biskupim – w aktach zachował się m.in. kosztorys prac konserwatorskich (ANT, UWT, 33/354/2338), w Uściu Solnym (ANT, UWT, 33/354/2414).

⁶² Zob. Remont zabytkowej dzwonnicy w Zaborowie (ANT, UWT, 33/354/2447).

⁶³ Zob. Remont zabytkowej plebanii w Szerzynchach (ANT, UWT, 33/354/2372).

⁶⁴ Zob. Remont zabytkowych organów z kościoła w Porębie Spytkowskiej (ANT, UWT, 33/354/2545).

⁶⁵ Zob. Przeniesienie zabytkowego kościoła z Królówki do Cichówki (ANT, UWT, 33/354/2147); Przeniesienie kaplicy w Podegrodziu (ANT, UWT, 33/345/2306); Przeniesienie zabytkowej kapliczki z Januszkowic do Opacionki (ANT, UWT, 33/354/2296).

⁶⁶ Wpisanie do rejestru zabytków dóbr kultury w postaci rzeźby i rzemiosła artystycznego z kościołów w Jasieniu (ANT, UWT, 33/354/2482, k. 9–11) i Dębicy (ANT, UWT, 33/354/2482, k. 13–19).

rysunków technicznych w aktach można znaleźć szkice i rzuty wykonane odręcznie tuszem na papierze. Ponadto w omawianej grupie akt znajduje się dokumentacja geodezyjno-kartograficzna i fotograficzna.

W skład zasobu tarnowskiego WdsW wchodzi ponadto akta poszczególnych parafii rzymskokatolickich (ponad 200 j.a.)⁶⁷.

W następnej kolejności należy wymienić akta dotyczące męskich oraz żeńskich zakonów i zgromadzeń zakonnych z terenu województwa tarnowskiego. Jednostki zawierają akta wcześniejsze, wytworzone i zgromadzone przed 1975 r., m.in. przez Wydział Spraw Wewnętrznych Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Tarnowie. Archiwalia żeńskich zgromadzeń zakonnych przekraczają 90 j.a. i obejmują m.in. akta ss. albertynek, bernardynek, józefitek, dominikanek, felicjanek, franciszkanek, szarytek, serafitek, służebniczek dębnickich, służebniczek starowiejskich⁶⁸. Ponadto w zasobie aktowym znajdują się archiwalia zawierające informacje na temat żeńskich zakonów i zgromadzeń zakonnych (w tym dane przesyłane z poszczególnych gmin)⁶⁹, opracowania WdsW dotyczące żeńskich zgromadzeń zakonnych na terenie województwa tarnowskiego⁷⁰ oraz zawiadomienia o zmianie miejsca zamieszkania zakonnic⁷¹. Archiwalia odnoszące się do zakonów męskich przekraczają liczbę 20 j.a. Składają się na nie akta poszczególnych zakonów (m.in. filipinów, XX misjonarzy, karmelitów, redemptorystów, sercanów⁷²). Należy też wspomnieć o archiwaliach dotyczących organizacji zakonów oraz aktach zawierających informacje na temat osób zakonnych i duchownych, przesyłanych z poszczególnych urzędów. W zasobie aktowym przedstawionej grupy akt oprócz przeważającej liczby dokumentacji aktowej znajduje się także dokumentacja techniczna.

W zasobie aktowym WdsW zachowała się również korespondencja wpływająca do WdsW z urzędów administracji terenowej niższego szczebla z obszaru województwa tarnowskiego (38 j.a.)⁷³. Wśród niej można wyróżnić zawiadomienia o zmianie miejsca zamieszkania osób duchownych, wykazy osób duchownych i zakonnych zamieszkałych na terenie poszczególnych gmin, notatki służbowe z rozmów przeprowadzonych z duchownymi, notatki służbowe dotyczące obiektów sakralnych oraz sprawozdania z działalności punktów katechetycznych.

Na pozostałość aktową WdsW składają się ponadto akta dotyczące działalności Funduszu Kościelnego⁷⁴, dokumentujące sposób wydatkowania środków finansowych przez Fundusz oraz działania tarnowskiego WdsW w zakresie typowania duchow-

⁶⁷ ANT, UWT, 33/354/1602–1822. Należy zaznaczyć, że w aktach poszczególnych parafii znajduje się dokumentacja techniczna.

⁶⁸ Zob. ANT, UWT, 33/354/1983–2075.

⁶⁹ Zob. ANT, UWT, 33/354/2099–2102.

⁷⁰ Zob. ANT, UWT, 33/354/2501, k. 27–49; ANT, UWT, 33/354/3800.

⁷¹ Zob. AZ MUW Tar, UWT, 644.

⁷² Zob. ANT, UWT, 33/354/2077–2096. Archiwalia dotyczące poszczególnych zakonów zawierają także akta księży zakonnych o charakterze personalnym, również wytworzone przed 1975 r.

⁷³ Jednostki zawierają dokumentację wytworzoną przez urzędy miejskie, urzędy miast i gmin oraz urzędy gmin, a następnie przesłaną do tarnowskiego WdsW. Zob. ANT, UWT, 33/354/3637–3646; ANT, UWT, 33/354/3648–3656; ANT, UWT, 33/354/3659–3678.

⁷⁴ ANT, UWT, 33/354/3803–3835; AZ MUW Tar, UWT, 674.

nych do otrzymania zapomóg⁷⁵. Integralną częścią omawianej grupy akt sąteczki osób duchownych oraz świeckich zawierające akta dotyczące uzyskiwania przez nie zapomóg z Funduszu Kościelnego, w tym prośby o przyznanie zapomogi, potwierdzenie odbioru przyznanej kwoty, notatki służbowe sporządzone przez pracowników WdsW z rozmów przeprowadzonych z osobami starającymi się o przyznanie zapomogi, korespondencja WdsW z Funduszem Kościelnym w sprawie przyznania zapomóg⁷⁶.

Istotne znaczenie dla badań nad polityką wyznaniową na szczeblu województwa tarnowskiego mają archiwalia nierzymskokatolickich Kościołów i związków wyznaniowych, na które składają się dwie jednostki archiwalne, przechowywane w zasobie tarnowskiego Oddziału Archiwum Narodowego w Krakowie⁷⁷, oraz 13 jednostek archiwalnych poszczególnych Kościołów i związków wyznaniowych, znajdujących się obecnie w Archiwum Zakładowym tarnowskiej Delegatury Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego. Są to akta Kościoła zielonoświątkowego, Kościoła ewangelicko-metodystycznego, Strażnicy Towarzystwa Biblijnego i Traktatowego Zarejestrowanego Związku Wyznania Świadców Jehowy, Kościoła Chrześcijan Baptystów, Kościoła polskokatolickiego, Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego, Chrześcijańskiej Wspólnoty Zielonoświątkowej, Świeckiego Ruchu Misyjnego „Epifania”, Zrzeszenia Wolnych Badaczy Pisma Świętego, Chrześcijańskiego Centrum „Pan jest Sztandarem”, Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, Kościoła Wolnych Chrześcijan, Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego⁷⁸.

Archiwalia nierzymskokatolickich Kościołów i związków wyznaniowych zawierają akta wytworzone przed 1975 r., które przejął WdsW. Po jego likwidacji zostały z kolei przejęte i kontynuowane przez Wydział Spraw Obywatelskich Urzędu Wojewódzkiego w Tarnowie, w którym funkcjonowało Stanowisko ds. Wyznań. Stanowią one źródło dokumentujące charakter polityki wyznaniowej realizowanej przez władze terenowe wobec Kościołów i związków wyznaniowych oraz ukazujące stosunek władz do mniejszości wyznaniowych. Składają się na nie m.in.: statuty Kościołów i związków wyznaniowych, ich charakterystyki oraz rys historyczny. Częścią składową akt są egzemplarze biuletynu prasowego *Problemy wyznań i laicyzacji* poświęcone poszczególnym wyznaniam. Akta zawierają także prośby do WdsW o wyrażenie zgody na zorganizowanie zebrań, informacje i notatki służbowe dotyczące spotkań dyrektora WdsW z przedstawicielami Kościołów niekatolickich, sprawy lokalowe, komunikaty prasowe, wykazy jednostek kościelnych i osób duchownych oraz korespondencję władz poszczególnych kościołów i związków wyznaniowych z WdsW. Ponadto w aktach są kwestionariusze dla osób piastujących duchowne stanowiska kościelne, życiorysy, zaświadczenia o zmianie miejsca

⁷⁵ Źródłem informacji na zasygnalizowany temat jest także jednostka zawierająca akta Zrzeszenia Katolików „Caritas”, pochodzące z lat 1977–1990 (ANT, UWT, 33/354/1935). Zostały one wytworzone przez Wydział Spraw Wewnętrznych i Wydział Społeczno-Administracyjny Urzędu Wojewódzkiego w Tarnowie, do których zadań należało prowadzenie spraw z zakresu ładu oraz porządku stowarzyszeń i zgromadzeń. Zob. przyp. 20.

⁷⁶ ANT, UWT, 33/354/3803; ANT, UWT, 33/354/3805–3807; ANT, UWT, 33/354/3811–3812; ANT, UWT, 33/354/3815–3816; ANT, UWT, 33/354/3818–3819; ANT, UWT, 33/354/3822–3825; ANT, UWT, 33/354/3828; ANT, UWT, 33/354/3831–3833; ANT, UWT, 33/354/3835.

⁷⁷ ANT, UWT, 33/354/3631–3632.

⁷⁸ AZ MUW Tar, UWT, 646–658.

zamieszkania oraz akty ślubowania na wierność PRL. W aktach zachowało się także opracowanie WdsW z 1984 r. dotyczące mniejszości wyznaniowych. Znajdują się tam też wycinki prasowe oraz materiały ulotne (sporządzone również w języku rosyjskim), wśród których należy wymienić kalendarz cerkiewny, zaproszenia, plakaty i broszury.

Mniej liczną grupę akt należących do zasobu wydziału stanowią archiwalia dotyczące działalności punktów katechetycznych, na które składają się przede wszystkim wykazy punktów katechetycznych⁷⁹, wykazy ich administratorów⁸⁰, dokumentacja dotycząca wynagrodzenia za prowadzenie punktów katechetycznych⁸¹, umowy na prowadzenie punktów katechetycznych⁸² oraz sprawozdania z ich działalności⁸³.

W zasobie aktowym wydziału zachowały się ponadto archiwalia dotyczące cmentarzy wyznaniowych i komunalnych z terenu województwa tarnowskiego, na które składa się 6 j.a.⁸⁴, w tym 1 j.a. dotycząca cmentarzy żydowskich⁸⁵. Archiwalia te obecnie znajdują się w Archiwum Zakładowym tarnowskiej Delegatury Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie. Warto nadmienić, że akta cmentarzy stanowią źródło wiedzy na temat polityki władz komunistycznych w zakresie cmentarnictwa, w tym odnośnie do ochrony zabytkowych cmentarzy wyznania mojżeszowego, upamiętnienia miejsc eksterminacji ludności żydowskiej oraz działań podejmowanych w tej dziedzinie przez WdsW UW w Tarnowie. Ponadto archiwalia są źródłem wiedzy na temat stanu ilościowego żydowskich obiektów kultu na terenie województwa tarnowskiego, prowadzonych prac remontowych i konserwatorskich tych obiektów, a także miejsc eksterminacji Żydów. W jednostce dotyczącej cmentarzy żydowskich znajdują się wykazy, informacje i zestawienia sporządzone przez pracowników wydziału m.in. na polecenie UdsW. Należy do nich zaliczyć wykazy cmentarzy żydowskich znajdujących się na terenie województwa tarnowskiego oraz informacje o miejscach zbiorowych straceń ludności żydowskiej. Ponadto na akta składa się korespondencja WdsW m.in. ze Związkiem Religijnym Wyznania Mojżeszowego w PRL czy z Zespołem do spraw Kościołów i Związków Wyznaniowych Nierzymkokatolickich w UdsW dotycząca np. nakładów finansowych wydatkowanych na utrzymanie, konserwację, porządkowanie i remonty obiektów żydowskich na terenie województwa oraz planowanych wydatków na poszczególne lata.

Odrębnie zgromadzono akta dotyczące ośmiu cmentarzy żydowskich w: Żabnie, Szczucinie, Radomyślu Wielkim, Nowym Wiśniczu, Dębicy, Dąbrowie Tarnowskiej, Brzesku i Bochni oraz akta Zbiorowej Mogiły Żydów w Rzepienniku Biskupim. W aktach pozostałych cmentarzy wyznaniowych i komunalnych znajdują się przede wszystkim sprawy dotyczące zakładania nowych oraz poszerzania istniejących cmentarzy (w tym

⁷⁹ Zob. ANT, UWT, 33/354/3790–3794; ANT, UWT, 33/354/3797–3798.

⁸⁰ Zob. ANT, UWT, 33/354/3795–3796.

⁸¹ Zob. ANT, UWT, 33/354/3801.

⁸² ANT, UWT, 33/354/2494.

⁸³ Zob. ANT, UWT, 33/354/3771, k. 7–9. Sprawozdania z działalności punktów katechetycznych znajdują się również w innych jednostkach, m.in. w aktach zawierających korespondencję przesłaną do WdsW z poszczególnych urzędów miejskich, urzędów miast i gmin oraz urzędów gmin. Zob. ANT, UWT, 33/354/3637.

⁸⁴ AZ MUW Tar, UWT, 659–662; AZ MUW Tar, UWT, 665.

⁸⁵ AZ MUW Tar, UWT, 666.

prośby i wnioski o wydanie zezwolenia na budowę lub rozbudowę cmentarzy), budowy i remontów domów przedpogrzebowych, zestawienia liczbowe cmentarzy komunalnych i wyznaniowych.

Przeważającą część materiałów archiwalnych stanowi dokumentacja aktowa. W zasobie znajduje się także dokumentacja techniczna, którą przede wszystkim tworzą projekty techniczne poszczególnych obiektów w postaci odbitek ozalidowych, dokumentacja geodezyjno-kartograficzna (m.in. wyrisy z planu ogólnego obiektu i mapy wykonane na kalce technicznej) oraz w mniejszej liczbie dokumentacja fotograficzna.

Równie niewielką objętościowo grupę archiwaliów, choć znacznie uboższą pod względem zawartości treściowej, stanowią akta dokumentujące służbę wojskową osób duchownych⁸⁶, w tym pobór alumnów diecezjalnych i zakonnych do zasadniczej służby wojskowej i zwolnienia z obowiązku jej odbywania⁸⁷. W aktach zachowały się także opinie służbowe na temat żołnierzy alumnów Wyższego Seminarium Duchownego (WSD), nadesłane z jednostek wojskowych⁸⁸. Informacje zawarte w wymienionych materiałach nie odzwierciedlają w pełni specyfiki służby wojskowej kleryków w PRL⁸⁹, pozwalają jednak na określenie w przybliżeniu liczby alumnów WSD, których powołano do odbycia zasadniczej służby wojskowej, oraz liczby zwolnionych z wojska.

Częścią składową pozostałości aktowej tarnowskiego WdSW są ponadto akta dotyczące regulacji prawnych majątków kościelnych⁹⁰ (w tym spraw obrotu prawnego nieruchomościami, wykupu ziemi przez parafie rzymskokatolickie, decyzje wydane przez WdSW m.in. w sprawie przyjęcia darowizny przez parafie i zgromadzenia zakonne, przejęcia na własność państwa kościelnych nieruchomości ziemskich, decyzje potwierdzające prawo własności nieruchomości na rzecz parafii rzymskokatolickich czy prośby parafii o wydanie orzeczenia dotyczącego gruntów probostw), archiwalia dotyczące stowarzyszeń katolickich istniejących na terenie województwa tarnowskiego (w tym informacja dotycząca działalności stowarzyszeń, protokół kontroli stowarzyszenia)⁹¹, seminariów duchownych (w tym wykaz seminariów duchownych, wykazy alumnów i informacje na temat szkolnictwa duchownego⁹² oraz jednostki dotyczące poszcze-

⁸⁶ Zob. ANT, UWT, 33/354/3762–3764.

⁸⁷ Zob. ANT, UWT, 33/354/2575–2576; ANT, UWT, 33/354/2584.

⁸⁸ Zob. ANT, UWT, 33/354/2487, k. 689–719, k. 831–933.

⁸⁹ Szerzej na temat służby wojskowej alumnów w PRL zob. J. Meysztor, *Służba wojskowa alumnów Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w latach 1959–1979* [w:] *Wojskowa służba śląskich duchownych w latach 1918–1980*, red. Z. Kapała, J. Myszor, Katowice 1999, s. 164–166; A. Setlak, *Służba wojskowa alumnów WSD w PRL i jej ocena w wypowiedziach alumnów i kapłanów rezerwistów z 1970 r.: studium historyczno-socjologiczne na przykładzie Bartoszyca*, Olsztyn 2002; A. Czwołek, *Służba wojskowa alumnów w PRL (na przykładzie 54. Szkolnego Batalionu Ratownictwa Terenowego w Bartoszycach)*, „Klio: czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym” 2011, nr 18, s. 103–130; A. Lesiński, *Służba wojskowa kleryków w PRL (1959–1980)*, Olsztyn 2010; P. Piotrowski, *Służba wojskowa kleryków na przykładzie 56. Batalionu Ratownictwa Terenowego w Brzegu (1966–1980)* [w:] *Represje wobec Kościoła katolickiego na Dolnym Śląsku i Opolszczyźnie 1945–1989*, red. S. Bogaczewicz, S. Krzyżanowska, Wrocław 2004, s. 165–178; W. Frątczak, *Służba wojskowa alumnów diecezji wrocławskiej jako forma represji wobec Kościoła*, „Ateneum Kapłańskie” 2005, t. 144, z. 1, s. 27–44.

⁹⁰ Zob. ANT, UWT, 33/354/3837–3839.

⁹¹ Zob. ANT, UWT, 354/3840, k. 1–87.

⁹² Zob. ANT, UWT, 354/3786, zwłaszcza k. 1–19, k. 23–25, k. 95–97.

gólnych seminariów⁹³), a także akta dokumentujące działalność wydziału w zakresie obsady stanowisk kościelnych⁹⁴.

Oprócz wymienionych już zwartych grup akt w zasobie WdsW znajduje się również wiele pojedynczych jednostek dotyczących różnorodnych zagadnień tematycznych. Spośród nich warto wymienić teczkę zawierającą prace słuchaczy Wieczorowego Uniwersytetu Marksizmu-Leninizmu przy Komitecie Wojewódzkim PZPR w Tarnowie Filia przy Urzędzie Wojewódzkim w Tarnowie. W tezcze mieszczą się rękopisy i maszynopisy 33 prac z przedmiotu Podstawy marksistowskiego religioznawstwa (rok 1986/1987, semestr II) wraz z protokołem egzaminacyjnym⁹⁵.

Ważne znaczenie dla prowadzenia studiów nad polityką władz zmierzającą do wypierania religii z życia codziennego mieszkańców województwa tarnowskiego mają materiały archiwalne dotyczące obrzędowości i obyczajowości z 1977 r. Jednostka zawiera opracowanie *Rozwój obyczajowości i obrzędowości świeckiej na terenie województwa tarnowskiego*, uzupełnione o wykres przedstawiający kształtowanie się form świeckiej obrzędowości w województwie tarnowskim w latach 1975–1976⁹⁶.

Ostatnią prezentowaną jednostką, która wchodzi w skład akt wydziału, jestteczka zawierająca archiwalia dotyczące wizyty Jana Pawła II w Tarnowie w czerwcu 1987 r. Są w niej m.in. plan papieskiej wizyty, podział tarnowskich błoń na sektory, wzór ustaleń między ordynariuszem diecezji a wojewodą w sprawach finansowych dotyczących III pielgrzymki papieża Jana Pawła II do Polski oraz harmonogram dyżurów Wojewódzkiego Sztabu Operacyjnego do przygotowania wizyty papieża Jana Pawła II w Tarnowie⁹⁷.

Podsumowując, akta WdsW Urzędu Wojewódzkiego w Tarnowie przekraczają liczbę 1500 j.a., przechowywanych w przeważającej większości w zasobie tarnowskiego Oddziału Archiwum Narodowego w Krakowie oraz w niewielkiej liczbie w Archiwum Zakładowym tarnowskiej Delegatury Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie. Fizyczny stan zachowania akt należy uznać za dobry. W aktach nie brakuje jednak dokumentacji wykonanej na papierze przebitkowym oraz dokumentów słabo czytelnych. Dużą część akt oznaczono klauzulą „poufne”. Efektem produkcji kancelaryjnej wydziału jest bardzo zróżnicowana dokumentacja. W zasobie przeważa dokumentacja aktowa, oprócz niej dużą grupę stanowi dokumentacja techniczna oraz, w mniejszej liczbie, geodezyjno-kartograficzna i fotograficzna.

Niewątpliwie na podstawie zasobu aktowego WdsW można prowadzić szeroko zakrojone badania naukowe. Archiwalia wydziału naświetlają obraz sytuacji wyznaniowej w województwie tarnowskim. Są źródłem do poznania polityki wyznaniowej realizowanej przez władze na szczeblu wojewódzkim w różnych jej aspektach. Akta WdsW

⁹³ Zob. ANT, UWT, 33/354/1864.

⁹⁴ ANT, UWT, 33/354/3754.

⁹⁵ AZ MUW Tar, UWT, 678, b.p.

⁹⁶ AZ MUW Tar, UWT, 676, b.p.

⁹⁷ ANT, UWT, 33/354/2565.

mogą stanowić podstawę do prowadzenia badań dokumentujących m.in. politykę realizowaną przez władze wobec Kościoła katolickiego, nierzymskokatolickich Kościołów i związków wyznaniowych bądź w zakresie cmentarnictwa wyznaniowego. Archiwalia te to cenne źródło do poznania działań władz wojewódzkich w zakresie budownictwa sakralnego i kościelnego, w tym jego historii na terenie województwa tarnowskiego, a także do poznania przedsięwzięć Kurii Diecezjalnej w Tarnowie podejmowanych w odniesieniu do budownictwa sakralnego. Pozwalają poznać organizację, strukturę i działalność samego WdsW Urzędu Wojewódzkiego w Tarnowie. W szerszym aspekcie akta mogą stanowić materiał porównawczy do badania różnic w polityce wyznaniowej realizowanej przez poszczególne wydziały do spraw wyznań działające w strukturach urzędów wojewódzkich na terenie całego kraju. Nie można pominąć znaczenia zasobu aktowego tarnowskiego WdsW dla badań regionalistycznych.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

Źródła archiwalne

Archiwum Narodowe w Krakowie Oddział w Tarnowie

Urząd Wojewódzki w Tarnowie

Archiwum Zakładowe Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie Delegatura w Tarnowie

Urząd Wojewódzki w Tarnowie

Źródła drukowane

Ustawa z dnia 19 kwietnia 1950 r. o zmianie organizacji naczelnych władz państwowych w zakresie gospodarki komunalnej i administracji publicznej, DzU z 1950 r. Nr 19, poz. 156.

Ustawa z dnia 28 maja 1975 r. o dwustopniowym podziale administracyjnym Państwa oraz o zmianie ustawy o radach narodowych, DzU z 1975 r. Nr 16, poz. 91.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 maja 1975 r. w sprawie określenia miast oraz gmin wchodzących w skład województw, DzU z 1975 r. Nr 17, poz. 92.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 maja 1975 r. w sprawie zasad organizacji urzędów terenowych organów administracji państwowej, DzU z 1975 r. Nr 17, poz. 93.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 5 grudnia 2012 r. w sprawie zmiany nazwy oraz określenia zakresu działania Archiwum Państwowego w Krakowie, DzU z 2012 r., poz. 1410.

Uchwała Rady Ministrów z dnia 27 maja 1950 r. w sprawie tymczasowego statutu Urzędu do Spraw Wyznań, „Monitor Polski” 1950, nr 78, poz. 905.

Zarządzenie nr 28/75 Wojewody Tarnowskiego z dnia 28 lipca 1975 r. w sprawie statutu organizacyjnego Urzędu Wojewódzkiego w Tarnowie, DzUrż WRN w Tarnowie z dnia 15 sierpnia 1975 r., nr 1, poz. 1 z późn. zm.

- Zarządzenie nr 43/79 Wojewody Tarnowskiego z dnia 31 grudnia 1979 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Urzędu Wojewódzkiego w Tarnowie, DzUrż WRN w Tarnowie z dnia 7 stycznia 1980 r., nr 1, poz. 1.
- Zarządzenie nr 33/84 Wojewody Tarnowskiego z dnia 14 czerwca 1984 r. w sprawie ustalenia regulaminu organizacyjnego Urzędu Wojewódzkiego w Tarnowie, DzUrż Województwa Tarnowskiego, 29 VI 1984, nr 2, poz. 2.
- Zarządzenie nr 22/89 Wojewody Tarnowskiego z dnia 18 grudnia 1989 r. w sprawie zmiany statutu Urzędu Wojewódzkiego, DzUrż Województwa Tarnowskiego z dnia 19 grudnia 1988 r., nr 15, poz. 186.
- Obwieszczenie Wojewody Tarnowskiego z dnia 19 sierpnia 1976 r. w sprawie aktualnego wykazu jednostek organizacyjnych oraz sołectw w województwie tarnowskim. Stan na dzień 1 lipca 1976 r., DzUrż WRN w Tarnowie, 28 VIII 1976, nr 7, poz. 33.

OPRACOWANIA

- Czwołek A., *Służba wojskowa alumnów w PRL (na przykładzie 54. Szkolnego Batalionu Ratownictwa Terenowego w Bartoszycach)*, „Klio: czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym” 2011, nr 18.
- Degen R., *Dokumentacja i jej podział* [w:] *Współczesna dokumentacja urzędowa*, red. H. Robótka, Toruń 2011.
- Encyclopedia of Archival Science*, red. L. Duranti, P.C. Franks, Lanham–Boulder–New York–London 2015.
- Fiejdasz L., *Opór społeczeństwa Rzeszowszczyzny wobec działań Wydziału do Spraw Wyznań*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2010, t. 13.
- Fiejdasz L., *Stosowanie prawa przez Wydział do Spraw Wyznań w Rzeszowie wobec duchownych Kościoła katolickiego w latach 1950–1973*, Lublin 2012.
- Frątczak W., *Służba wojskowa alumnów diecezji włocławskiej jako forma represji wobec Kościoła*, „Ateneum Kapłańskie” 2005, t. 144, z. 1.
- Kumor B., *Diecezja tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji 1786–1985*, Kraków 1985.
- Kwiatkowska W., *Metodyka opracowania zasobu archiwalnego ze szczególnym uwzględnieniem akt spraw*, Toruń 2016.
- Kwiatkowska W., *Tradycyjny model opracowania zasobu archiwalnego i jego znaczenie w dobie współczesnej*, „Archiwa – Kancelarie – Zbiory” 2010, nr 1 (3).
- Lesiński A., *Służba wojskowa kleryków w PRL (1959–1980)*, Olsztyn 2010.
- Łabuz M., *Historiografia diecezji tarnowskiej. Stan badań* [w:] *Dzieje diecezji tarnowskiej*, t. 2: *Instytucje i wydarzenia*, red. A. Gąsior, J. Królikowski, Tarnów 2012.
- Łatka R., *Krakowskie struktury aparatu państwowego PRL zajmujące się Kościołem katolickim*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2012, nr 36.
- Łatka R., *Polityka władz PRL wobec Kościoła katolickiego w województwie krakowskim w latach 1980–1989*, Kraków 2016.
- Marek Ł., „Kler to nasz wróg”. *Polityka władz państwowych wobec Kościoła katolickiego na terenie województwa katowickiego w latach 1956–1970*, Katowice 2009.

- Metodyka pracy archiwalnej*, red. S. Nawrocki, S. Sierpowski, wyd. 5, Poznań 2004.
- Meysztor J., *Służba wojskowa alumnów Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w latach 1959–1979* [w:] *Wojskowa służba śląskich duchownych w latach 1918–1980*, red. Z. Kapała, J. Myszor, Katowice 1999.
- Misztal H., Mezglewski A., *Zarys kompetencji, styl działania i cele Urzędu ds. Wyznań* [w:] *Prawo i polityka wyznaniowa w Polsce Ludowej. Materiały II Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 26–28 października 2004)*, red. A. Mezglewski, P. Stanisławski, M. Ordon, Lublin 2005.
- Nowakowski A., *Administracja spraw wyznaniowych w powojennej Polsce*, „Kościół i Prawo” 1998, t. 13.
- Piotrowski P., *Służba wojskowa kleryków na przykładzie 56 Batalionu Ratownictwa Terenowego w Brzegu (1966–1980)* [w:] *Represje wobec Kościoła katolickiego na Dolnym Śląsku i Opolszczyźnie 1945–1989*, red. S. Bogaczewicz, S. Krzyżanowska, Wrocław 2004.
- Robótka H., *Opracowanie i opis archiwaliów. Podręcznik akademicki*, Toruń 2010.
- Rocznik Statystyczny Województw 1976*, „Statystyka Polski” 1976, nr 82.
- Schematyzm Diecezji Tarnowskiej 1983*, red. J. Rzepa, Kraków [b.r.w.].
- Setlak A., *Służba wojskowa alumnów WSD w PRL i jej ocena w wypowiedziach alumnów i kapłanów rezerwistów z 1970 r.: studium historyczno-socjologiczne na przykładzie Bartoszyca*, Olsztyn 2002.
- Szczęch R., *Między jawnym a tajnym. Współpraca pionów wyznaniowych administracji państwowej i aparatu bezpieczeństwa na terenie Polski południowej w celu uskutecznienia działań przeciwko duchowieństwu w latach 40. i 50. XX wieku* [w:] *Kościół katolicki w czasach komunistycznej dyktatury. Między bohaterstwem a agenturą. Studia i materiały*, t. 3, red. J. Szczepaniak, M. Lasota, Kraków 2010.
- Szymański A., *Działalność Wydziału do Spraw Wyznań w Opolu w latach 1958–1989 w świetle dokumentów Archiwum Państwowego w Opolu*, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2012, t. 4.
- Talarek K., *Diecezja tarnowska w latach 1945–1970. Problemy personalno-organizacyjne*, Tarnów 2012.
- Tokarski S., *Materiały dotyczące życia i posługi arcybiskupa Jerzego Ablewicza w zasobach Archiwum Diecezjalnego w Tarnowie* [w:] *Dzieje diecezji tarnowskiej*, t. 5: *Miłośnik Kościoła Bożego arcybiskup Jerzy Ablewicz*, red. J. Królikowski, L. Rojowski, Tarnów 2016.
- Włodkowski R., *Powstanie i organizacja referatów ds. wyznań w prezydiach rad narodowych województwa szczecińskiego w latach 1950–1959* [w:] *Społeczeństwo, państwo, Kościół (1945–2000). Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej, Szczecin, 15–16 VI 2000 r.*, red. A. Kawecki, K. Kowalczyk, A. Kubaj, Szczecin 2000, s. 82–87.
- Województwo tarnowskie. Monografia*, red. J. Warszzyńska, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1988.

Wartość badawcza archiwaliów Wydziału do spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Tarnowie jako źródła do dziejów aparatu wyznaniowego PRL

Wydział do spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Tarnowie rozpoczął działalność w 1975 r. Przez cały okres swojego istnienia, do końca 1989 r., funkcjonował jako samodzielny wydział wyodrębniony w strukturze tego urzędu. Swoim zasięgiem obejmował obszar województwa tarnowskiego. Na jego terenie koordynował wszelkie działania z zakresu materii wyznaniowej. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie i omówienie pozostałości aktowej powstałej w wyniku działalności tego wydziału oraz ukazanie jej wartości badawczej jako źródła do badań nad kierunkami polityki wyznaniowej realizowanej w PRL na szczeblu wojewódzkim. W opracowaniu zwrócono uwagę na postać fizyczną archiwaliów oraz ich stan zachowania. Podstawę źródłową niniejszego opracowania stanowią archiwalia wytworzone i zgromadzone w czasie funkcjonowania WdsW Urzędu Wojewódzkiego w Tarnowie oraz wszelkie dostępne materiały archiwalne wytworzone przez inne wydziały tarnowskiego urzędu wojewódzkiego, a także akty prawne, zwłaszcza zarządzenia i decyzje wojewody tarnowskiego, dotyczące omawianej problematyki.

SŁOWA KLUCZOWE

Urząd Wojewódzki w Tarnowie, Wydział do spraw Wyznań, archiwalia, Polska Rzeczpospolita Ludowa, administracja wyznaniowa

The Exploratory Value of Archives in the Department of Denominations of the Provincial Office in Tarnow as a Source for the History of the Apparatus for Religious Denominations in the PRP

The Department of Denominations in Provincial Office in Tarnow was launched in 1975. Throughout all its existence until the end of 1989, the department operated as an autonomous section that was allocated in the structure of the office. Its main role was in coordinating all kinds of actions related to religious affairs. The range of its activity was the area of Tarnow Voivodeship. This article aims to depict and elaborate the archives heritage that was produced in the course of activity of the Department of Denominations in the Provincial Office in Tarnow. In addition, the article presents the exploratory value of records resources from the Department of Denominations as a source for researches concerning directions of religious policy that was conducted in the time of the Polish

People's Republic at the voivodeship level. In this elaboration, particular attention was paid to physical forms and the state of preservation of the archives.

KEYWORDS

Provincial Office in Tarnow, the Department of Denominations, archives,
The Polish People's Republic, denominational administration

BARBARA BIELASZKA-PODGÓRNY – historyk, archiwista, pracownik Instytutu Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie. Zajmuje się kancelarią współczesną, w tym zarządzaniem dokumentacją, szczególnie elektroniczną w systemach EZD. Obecnie przedmiotem prowadzonych przez nią badań naukowych jest m.in. kancelaria urzędów administracji państwowej stopnia wojewódzkiego w PRL.

BARBARA BIELASZKA-PODGÓRNY – an archivist and a historian. The employee of the Institute of History and Archival Sciences in Pedagogical University of Cracow named after the Commission of National Education in Cracow. I am engaged in contemporary chancery affairs such as document management especially electronic document management systems (EDMS). The core of the conducted research is chancery of state administration in voivodeship level during the Polish People's Republic.